

فهرست نویسی پیش از انتشار

- سرشناسه : نورمحمدی، مهدی، ۱۳۵۱-
Nourmohammadi, Mehdi, 1972
- عنوان و نام پدیدآور : تصنیف مرغ سحر؛ آهنگ، شعر و خوانندگان /
نوشته‌ی مهدی نورمحمدی.
- مشخصات نشر : تهران: ماهور، ۱۴۰۵.
- مشخصات ظاهری : ۱۸۴ ص.
- شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۴۸۷۴-۲۳-۸
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : کتابنامه.
- یادداشت : نمایه.
- موضوع : ترانه‌های ایرانی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
Songs, Iranian -- 20th century -- History and criticism
- موسیقی -- ایران -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
Music -- Iran -- 20th century -- History and criticism
- رده‌بندی کنگره : PIR ۳۹۸۹
- رده‌بندی دیویی : ۸۵۱/۰۴۰۹
- شماره‌ی کتابشناسی ملی : ۱۰۴۹۴۶۷۱
-

تصنیف مرغ سحر

آهنگ، شعر و خوانندگان

نوشته‌ی

مهدی نورمحمدی

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور

تهران ۱۴۰۵

مؤسسه‌ی فرهنگی – هنری ماهور

تهران، خیابان حقوقی، شماره‌ی ۴۲، طبقه‌ی همکف

کدپستی ۱۶۱۹۷۵۵۱۱

تلفن: ۷۷۵۰۲۴۰۰

www.mahoor.com

info@mahoor.com

تصنیف مرغ سحر

آهنگ، شعر و خوانندگان

نوشته‌ی

مهدی نورمحمدی

تصویرگری جلد: مهدی فراهانی

صفحه‌آرایی: پویا دارابی

چاپ اول: ۱۴۰۵

تعداد: ۵۰۰ جلد

لیتوگرافی: باران

چاپ و صحافی: پژمان

© حق چاپ محفوظ است.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۸۷۴-۲۳-۸ ISBN: 978-622-4874-23-8

فهرست

۷	مقدمه
۹	فصل ۱: آهنگ
۹	چگونگی ساخت آهنگ تصنیف «مرغ سحر» به روایت مرتضی نی‌داود
۱۴	جمع‌بندی نهایی
۱۵	گوشه‌های تشکیل‌دهنده آهنگ تصنیف مرغ سحر
۱۷	نوشته محمدعلی گلشن ابراهیمی درباره «مرغ سحر»
۱۷	نوشته ایرج گل‌سرخ‌ی درباره «مرغ سحر»
۲۱	فصل ۲: شعر
۲۱	مرغ سحر در اشعار شاعران بزرگ ایران
۲۴	قدیمی‌ترین اشاره به مرغ سحر در ادبیات معاصر
۲۵	مرغ سحر، جاودانه ملک‌الشعراى بهار
۲۵	تاریخ سروده‌شدن شعر مرغ سحر
۲۶	نظر مرتضی نی‌داود درباره شعر مرغ سحر
۲۶	تصحیح دو نظر نادرست و غیرمستند
۲۹	تأثیرپذیری بهار از ذوق و سلیقه عامه
۳۰	علت پنهان بودن نام بهار در سال ۱۳۰۶
۳۴	آیا مرغ سحر عامل زندانی شدن و تبعید بهار بود؟
۳۵	ویژگی‌های وزنی در تصنیف مرغ سحر
۳۶	تحلیل تصنیف مرغ سحر به قلم کامیار عابدی
۴۰	گفتگوی دکتر دره دادجو درباره شعر مرغ سحر
۴۳	فصل ۳: خوانندگان
۴۳	نخستین اجرا - نخستین کنسرت
۴۵	اعلان‌های برنامه
۴۶	گزارش‌هایی از برنامه
۵۱	یک نکته بسیار مهم
۵۵	گزارش‌های خوانندگی تاج اصفهانی در کنسرت باغ سهم‌الدوله
۵۷	روایت‌های تاج اصفهانی درباره کنسرت باغ سهم‌الدوله
۶۲	نخستین ضبط در صفحات گرامافون
۶۳	نخستین ضبط بدون کلام
۶۵	دومین ضبط در صفحات گرامافون
۶۶	سومین ضبط در صفحات گرامافون

۶۶	چهارمین ضبط در صفحات گرامافون.....
۷۰	مقایسهٔ چهار ضبط اولیهٔ مرغ سحر.....
۷۲	واکنش نظمیه به ضبط صفحات گرامافون.....
۷۴	واکنش نظمیه به ضبط آثار عارف.....
۷۷	واکنش نظمیه به ضبط اشعار میرزادهٔ عشقی.....
۷۸	واکنش نظمیه به ضبط اشعار ملک‌الشعراى بهار.....
۷۹	نظام‌نامهٔ مقررات ضبط صفحات گرامافون.....
۸۱	ارسال نظام‌نامه به وزارت داخله توسط نظمیه.....
۸۱	ضبط مرغ سحر بدون رعایت مفاد نظام‌نامه.....
۸۴	توقیف صفحهٔ مرغ سحر توسط نظمیه.....
۸۶	کدام صفحه توقیف شد؟.....
۸۸	نوشتهٔ دکتر نیرسینا دربارهٔ ممیزی اشعار بهار توسط نظمیه.....
۹۶	نخستین ضبط با شعری دیگر در صفحات گرامافون.....
۹۶	اجراهای دیگر پس از چند دهه وقفه.....
۹۷	اجرای دوصدایی عبدالوهاب شهیدی و پوران.....
۱۰۰	اجرای اکرم بنایی.....
۱۰۰	اجرای نادر گلچین.....
۱۰۲	اجرای هنگامه اخوان.....
۱۰۳	اجراهای محمدرضا شجریان.....
۱۱۰	دیگر اجراهای محمدرضا شجریان.....
۱۱۰	اجراهای دیگر توسط خوانندگان دیگر.....
۱۱۰	اجرا توسط خوانندگان کشور آذربایجان.....
۱۱۱	قمرالملوک وزیری و تصنیف مرغ سحر.....
۱۱۱	۱. ضبط در صفحات گرامافون.....
۱۱۶	۲. اجرا در کنسرت.....
۱۱۹	نقد و بررسی احتمال اجرا در کنسرت.....
۱۲۲	۳. اجرا در محافل خصوصی رجال مهم مملکتی.....
۱۲۴	نقد و بررسی روایت پرویز خطیبی (به نقل از موسی نی‌داود).....
۱۲۷	دلایل رابطهٔ نامطلوب ملک‌الشعراى بهار و قمر.....
۱۳۲	افسانه‌ای دیگر: قمرالملوک وزیری و مارش جمهوری.....
۱۳۷	تصاویر اسناد.....
۱۵۷	تصاویر.....
۱۷۹	نمایه.....

مقدمه

اگر بنا باشد از میان تصنیف‌ها و آهنگ‌های ساخته شده در تاریخ موسیقی ایران، دو نمونه را برگزینیم که بیش از دیگر تصنیف‌ها دل‌ها را به تسخیر خود درآورده و ترجمان احساسات و عواطف ملی بوده، بی‌تردید یکی از این دو، تصنیف «مرغ سحر» است و دیگری «از خون جوانان وطن» عارف قزوینی.

تصنیف «مرغ سحر» به عنوان یکی از ماندگارترین و تأثیرگذارترین آثار موسیقی ایران در یک قرن اخیر، از جایگاه ویژه‌ای در تاریخ موسیقی، ادبیات و حتی اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران برخوردار است.

این تصنیف که یکی از بهترین نمونه‌های موفق تلفیق شعر متعهد و موسیقی مبتنی بر اصالت و سنت است، در حافظه جمعی ایرانیان ثبت و به نمادی فرهنگی و اجتماعی بدل شده است.

مرغ سحر تنها یک تصنیف مشهور در تاریخ موسیقی ایران نیست. آینه‌ای است که مفاهیمی چون: امید، آرزو، عدالت، اعتراض و آزادی را از حنجر یک ملت منعکس نموده و همچون رشته‌ای نامرئی، دل‌های ایرانیان را به یکدیگر پیوند داده است.

این اثر جاودانه در گذر زمان بر زبان چند نسل جاری شده، شهرت آن مرزها را درنوردیده و اینک به عنوان میراث فرهنگی و معنوی ملی درآمده است.

کتاب پیش رو، به عنوان نخستین پژوهش مکتوب درباره تصنیف «مرغ سحر» که در قالب کتاب منتشر می‌شود، تلاشی است برای واکاوی این اثر ماندگار، از منظر چگونگی ساخت شعر و آهنگ و خوانندگان آن در یک سده اخیر.

امید است که این کوشش بتواند دریچه‌ای هر چند کوچک برای درک عمیق‌تر این اثر و جایگاهش در تاریخ موسیقی ایران بگشاید و مورد توجه علاقه‌مندان موسیقی ایرانی قرار گیرد.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانم از آقایان: عنایت‌الله رحمانی، بیژن اسدی‌پور (مدیر مجله دفتر هنر چاپ آمریکا)، شعله شمس شهباز (مدیر مجله رهاورد چاپ آمریکا)،

وهرز پوراحمد، علی یدالله پور، محمدعرفان رفیعی، سیدشهرام عاملی و ابوالفضل جوادی که نگارنده را در تهیه برخی منابع مکتوب و شفاهی مورد نیاز برای تألیف این کتاب یاری نمودند صمیمانه سپاسگزاری و تشکر نمایم.

همچنین مراتب تشکر خود را از جناب آقای سیدمحمد موسوی مدیریت محترم مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور برای انتشار این اثر و آقای پویا دارابی برای جدیت در امور صفحه آرایی و ویرایش تصاویر اعلام می دارم.

مهدی نورمحمدی